

[0459]

WURDSNEUPERIJEN

53. Nijfrysk *doarmje*.

Yn Fryske taelkundige skriften komt de skiednis fan it Nijfryske tiidwurd *doarmje* better net to witten mar ienkear op 't aljemint. Ien fan 'e stellingen, dy't hearre by H.T.J. Miedema syn proefskrift *Paedwizers fan de Fryske filology* (1961), giet oer dat wurd en de skriuwer ornearret dêrre - ik helje him wurdlik oan -: 'Het Friese *doarmje* "doelloos ronddolen" is een afleiding van een subst. **dorne*, etymologisch samenhangend met Ned. *dar*, D. *Drohne*, E. *drone*'. Dat bitinken kin ik it net mei lyk fine, om't dêr oanweagende biswieren tsjin binne. Foarst freegje ik my ôf, hoe't de *-m-* fan *doarmje* to forklearjen is, as wy fan in haedwurd **dorne* 'holder' útgean moatte. Twad hinget mnl. *dorne* 'holder; broedbij' gear mei de ydg. stamme **dher-*, **dhereu-*, **dhrēn-*, dy't neffens J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, s. 255, 'murren, brummen, dröhnen' (grommelje, bromme, droane) bitsjut. Ydg. **dher-* ensfh. is sadwaende dúdlik l û d n e i b a u w e n d en dat makket Miedema syn útliz wakker ûnwierskynlik. Ommers, by in wurd as *doarmje* tinke wy utersté net oan 'lûdjaen'. Wy kinne it omskriuwe mei 'omdwale, omdwelmje, omswalkje, omswervje, omtoarkje', allegearre bitsjuttingen, dy't stik foar stik net op 'lûd, leven of lawaei' wize. As Miedema yn dit gefal de planke misroait, hwat is dan de w i e r e ôflieding fan it niisneamde tiidwurd? Lit ús om in aerdichheit ris neigean, hoe fier't wy komme kinne, as wy it wurd sels hifkje. It koarte, opgeande twalûd *-oa-* giet tobek op *-o-*, dy't him wer út *-u-* ûntjown hat, forlykje nijfrysk *boarch* < âldfrysk *borg* < *burg*; nijfrysk *boarst* < âfrysk *borst* < *burst*; nijfrysk *koart* < âfrysk *kort* < *kurt*; nijfrysk *roast* < germ. **rusta-*; nijfrysk *stoarm* < âfrysk *storm* < germ. **sturma-*; nijfrysk *toarn* < âfrysk *thorn* < germ. **burnu-*. Om't de nijfryske *d* oan it begjin fan in wurd op in mannich útsûnderingen nei de fuortsetting is fan germ. *d*, meije wy *doarm-* tobekbringe ta de germ. stamme **durm-*. Rekkenje wy der mei, dat *-m-* lyk as sa faken in formans is, dan hâlde wy as koartste elemint de germ. stamme **dur-* oer. Foar it fêststellen fan 'e ydg. grounfoarm moatte wy twa lûdûntjowingen achtslaen. Alderearst is de germ. *d-* oan it begjin út ydg. *dh-* fuortkommen. In taelman, dy't yn it sâlt bibiten is, wit boppedat, dat *-r-* troch rotasisme ut z, de stimhawwende wjergera fan *s*, ûntstien wêze kin. Nimme wy dat lêste yn ús gefal ek efkes oan, dan sette wy foar germ. **dur-* in âlder ydg. **dhus-* yn 't plak. Slagge wy nou Pokorny syn *Indogerm. etym. Wb.*, s. 268 op, dan sjogge wy dêr de ydg. wurdstamme **dheues-*, **dhyēś-*, **dheus-*, **dhũś-*. Binammen de foarm **dhũś-* freget ús omtinken. As wy dan fierders lêze, dat

Pokorny de algemiene bitsjuttingen fan dy stamme werjowt mei 'stieben, stäuben, wirbeln; aufs seelische Gebiet angewendet: gestoben, verwirrt sein, betäubt, dösig, albern', den fiele wy by dy lêste omskriuwingen dat wy ek semantysk de woartel yn 't lid rekke hawwe.

It soe al nuver wêze, tocht ús, as ús *doarmje* alhiel op himsels stie, hwant der is op 't lêst mear gelyk as eigen. By it fierder sneupen die bliken, dat yn oare Germaenske taeltûken in hiele rige bisibbe wurden to finen is. Op 'e selde streek as it Fryske tiidwurd steane nijiislânsk *dorma*¹ 'dodzje, slomje, slûgje'; nijnoarsk (dial.) *durma*² 'dûzje, dodzje, slûgje'; nijnoarsk *dorme*, nsweedsk (dial.) *dorma* 'im Halbschlaf liegen, duseln'², leechdútsk *dormen* 'im Halbschlaf sein, duseln'³, nijngelsk (dial.) *dorm* 'to doze, sleep lightly', *dorm* (subst.) 'a doze, light sleep' ['not a calm soft sleep like that which our God giveth his beloved ones; but as the slumbering dorms of a sick man; short and interrupted' (oanhael út 1681)⁴]; mhd. *türmen* < **durmjan* 'schwindeln, taumeln'⁵, switsersk *dormen* 'schlummern, halb schlafen, halb wachen'; *turmen*, *türmen* 'schlummern, hindämmern'⁶. Lyk as Falk en Torp⁷, mei rjocht en reden sizze, hat dy wurdkloft neat út to stean mei lat. *dormire* 'sliepe', nfrânsk *dormir* ensfh. De mhd. foarm *türmen* allinne al biwiist genôch dat hjir net fan ûntliening út it Latyn of Romaensk praet wurde kin. Dêrfoaroer hinget it skift fan *doarmje* op 'en neisten gear mei in ôflieding fan 'e selde ydg. stamme sûnder *m*-formans: ânoarsk *dúra* 'sliepe', nijnoarsk, nsweedsk (dial.) *dūra* 'slûgje, in knipperke dwaen'.

Foar útrinders fan ydg. **dheues*, **dhues-*, **dheus-*, **dhūs-* bûten it Germaensk moat ik de lêzer nei Pokorny syn wurdboek forwize. It binne, sa docht bliken, ûnder oaren sanskr. *dhvaṃsati* '(hy) forstout, stout útinoar', gr. θύω 'blaze, stoarmje, warrelje, dwarrelje', lat. *furō* 'raze, woedzje', litauk *dvesiù*, *dvėsiaũ*, *dvėsti* 'sykhelje, de geast jaen', letlânsk *dvėsele* 'amme, sike, siele, libben', litauk *dūsas* sucht'; ek 'damp'.

Dêrmei binne wy gâns in ein fan hûs kommen, foar guon lêzers faeks al to fier. Bliuwe wy tichter by honk, dan smyt ús ûndersyk foar de ôfliedkunde noch dit op, dat de neiste Fryske sibben fan *doarmje* binne: *dûze* (subst.) 'dwelm, sûs', *dûzje* 'yn 'e sûs, bûten westen wêze', *dûzelje* 'dwyf wêze' (mei de eigenskipswurden *dûzich* en *dûzelich*), fierders *dwaes* 'sljocht' en by einsluten *dúst* 'stof, stofmoal, blommemoal'.

Yn 'e forklearring hjirboppe hat de *m* fan *doarmje* alhiel syn gerak krige. Semantysk slút it wurd ek treflik oan by ydg. **dheus-*, **dhūs-*, dêr't bigripen by hearre, dy't yn it sielkundige 'bitiisd, tiishollich, yn 'e war, fordôve, dûzich, dûzelich, yn 'e sûs, sûzich, sûzerich' útdrukke. Hwat de eigenste bitsjutting fan nijfrysk *doarmje* oanbilanget, falt it jin op, dat de mhd. wjergera *türmen* < **durmjan* 'taumeln' (wankelje, wraggelje, slingerje) dêr it neist oan komt.

By 53:

1. A. Jóhannesson, *Isländisches etymologisches Wörterbuch*. Bern 1956, s. 507.

2. H.S. Falk u. A.Torp, *Norwegisch-Dänisches etymologisches Wörterbuch I*, Oslo & Bergen - Heidelberg, 2. Aufl. 1960, s. 149.
3. Sjöch b.g. H. Teuchert, *Mecklenburgisches Wörterbuch*, 2. Band. Neumünster 1957, spj. 418.
4. J. Wright, *English Dialect Dictionary*. Volume II. London-Oxford-New York 1900, s. 126 e.f.
5. M. Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch*, 2. Band. Stuttgart 1970 [Nachdruck], spj. 1582.
6. *Wörterbuch der schweizerdeutschen Sprache*, XIII. Band. Frauenfeld 1973, spj. 1612 en 1617.
7. Sjöch noat 2.